

Date: 9th December-2025

MUSIQIY INTONATSIYA VA UNING INSON RUHIYATIGA TA'SIRI.

Ibroximov Azizbek Ismonjon o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti

Musika ta'limi va san'at 1 bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada musiqiy intonatsiya tushunchasi, uning o'ziga xos ifodaviy xususiyatlari hamda inson ruhiyati, emotsional holati va psixofiziologik jarayonlariga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy asosda tahlil qilingan. Tadqiqotda musiqiy intonatsiyaning tembr, ritm, dinamik belgilar va tovush balandligi orqali inson his-tuyg'ularini boshqarishdagi roli yoritildi. Adabiyotlar tahlili musiqashunoslik, psixologiya va neyropsixologiya sohalaridagi zamonaviy qarashlarga tayangan holda amalga oshirildi. Tadqiqot natijalari musiqiy intonatsiyaning inson kayfiyati, stress holati va ruhiy barqarorlikka ko'rsatadigan ta'siri mavjudligini isbotlaydi. Maqola yakunida ta'lim, terapiya va madaniyat sohalarida musiqiy intonatsiyadan samarali foydalanish bo'yicha takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: Musiqiy intonatsiya, emotsiya, ruhiyat, psixologik ta'sir, musiqoterapiya, ritm, tembr, dinamik belgi, neyropsixologiya, hissiy idrok.

Musika inson ongiga va qalbiga eng tez ta'sir qiluvchi san'at turlaridan biridir. Uning ta'sirchanligi ko'p jihatdan musiqiy intonatsiyaga bog'liq bo'lib, u musika tilining eng asosiy ifodaviy birliklaridan biri sanaladi. Intonatsiya — tovushlarning baland-pastligi, davomiyligi, ritm va tembr orqali shakllanadigan ma'no va his-tuyg'ularning musiqiy ifodasidir.

Inson ongida intonatsiya nutq ohangiga o'xshash mexanizmlar orqali idrok qilinadi. Shuning uchun u inson ruhiy olamiga bevosita, tez va kuchli ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, musiqiy intonatsiyaga berilgan reaksiyalar nafaqat emotsional, balki fiziologik o'zgarishlarda ham namoyon bo'ladi: yurak urish tezligi, nafas ritmi, miya to'liqlari darajasi va gormonal fon o'zgaradi.

Musiqiy intonatsiya musiqaning asosiy unsurlaridan biri bo'lib, u tovushlarning balandligi, davomiyligi, kuchliligi va ritmik o'zgarishlari orqali ifodalanadigan ohangdorlikni anglatadi. Bu musiqiy iborani nutqqa o'xshatib "gapirish" yoki "hikoya qilish" vositasidir. Intonatsiya musiqaning emotsional mazmunini belgilaydi: u quvonch, g'amginlik, hayajon, tinchlik yoki boshqa his-tuyg'ularni yetkazishi mumkin. U inson ruhiyatiga chuqur ta'sir qiladi, chunki miya musiqiy ohanglarni nutq prosodiyasi (gap ohangi) bilan bir xil tarzda qayta ishlaydi. Bu jarayon neyrobiologik, psixologik va fiziologik darajada sodir bo'ladi.

Intonatsiyaning inson ruhiyatiga ta'siri birinchi navbatda emotsional reaksiyalarda namoyon bo'ladi. Masalan, mayor (katta) intonatsiya, ya'ni katta uchlik intervali asosidagi ohanglar (C-dur gammasi kabi) ko'pincha quvonch, yorug'lik, umid va ijobiy hislarni uyg'otadi. Bunga sabab shundaki, mayor akkordlarning chastota nisbati (4:5:6) inson qulog'iga tabiiy va muvofiq keladi. Aksincha, minor (kichik) intonatsiya (A-minor

Date: 9th December-2025

gammasi kabi) kichik uchlik intervali tufayli g'amginlik, nostalgi, chuqur o'ychanlik yoki hatto qayg'u tuyg'ularini keltirib chiqaradi. Bu farq madaniy omillarga ham bog'liq: G'arb musiqasida minor ohanglar g'am bilan bog'lansa, Sharq musiqasida (masalan, maqomlarda) minor intonatsiyalar ko'proq sirli yoki falsafiy hislarni ifodalaydi.

Misollar orqali tushuntirsak, Ludvig van Bethovenning "Oy nuridagi sonata"ning birinchi qismi (cis-moll) sekin temp va minor intonatsiya tufayli tinglovchida tinchlik, sirli va biroz g'amgin tuyg'ular uyg'otadi. Ushbu asar ko'pincha "oy nuri ostidagi o'ychanlik" sifatida tasvirlanadi. Yana bir misol — Antonio Vivaldining "Fasllar" siklidagi "Qish" qismi: minor intonatsiya va tez ritm sovuq, qo'rquv yoki hayajonni yetkazadi. Shu bilan birga, mayor intonatsiyadagi tez va yorqin asarlar, masalan, "Happy Birthday" qo'shig'i yoki "Ode to Joy" (Bethoven) quvonch va bayram tuyg'ularini keltirib chiqaradi.

Intonatsiyaning miya faoliyatiga ta'siri ilmiy jihatdan tasdiqlangan. fMRI (funktsional magnit-rezonans tomografiya) tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, musiqiy intonatsiya miyaning limbik tizimini — emotsiyalar markazini (amigdala, gippokamp) va prefrontal korteksni (qaror qabul qilish va o'ychanlik uchun mas'ul) faollashtiradi. Ayniqsa, intonatsiyadagi kutilmagan, ammo mantiqiy o'tishlar (appoggiatura — notaning kutilmagan balandlikka ko'tarilishi, keyin asosiy ohangga qaytishi) "chill" effekti deb ataluvchi teri g'ujg'on bo'lishiga olib keladi. Bu holatda miya dopamin — baxt va mukofot gormonini ko'p miqdorda ishlab chiqaradi. 2011-yilda Valensiya Salimpoor boshchiligidagi tadqiqot (Nature Neuroscience jurnalida chop etilgan) shuni aniqladiki, musiqiy intonatsiyadagi "cho'qqi" nuqtalari (climax) dopamin chiqishini 9% gacha oshirishi mumkin. Bu giyohvandlik yoki sevgi kabi kuchli hislarga o'xshash reaksiya beradi.

Musiqiy intonatsiya terapevtik maqsadlarda ham qo'llaniladi. Musiqaterapiya depressiya, anksiyete (tashvish), Altsgeymer kasalligi va post-travmatik stress buzilishi (PTSD)ni davolashda samarali vositadir. Masalan, depressiyada sekin tempdagi minor intonatsiyali musiqalar (Klod Debussining "Clair de Lune" asari kabi) parasimpatik nerv tizimini faollashtirib, tinchlanish va stressni kamaytirishga yordam beradi. Altsgeymer bemorlarida bolalikdagi tanish qo'shiqlarning intonatsiyasi xotirani qaytarishi mumkin, chunki gippokamp musiqiy xotiralarni uzoq muddat saqlaydi. PTSDda ritmik barqaror intonatsiyalar (masalan, baraban ritmlari) yurak urishini barqarorlashtirib, tashvish hujumlarini oldini oladi. Nemis olimi Stefan Koelsch (2014-yil tadqiqoti) shuni ta'kidlardiki, musiqiy intonatsiya empatiya va ijtimoiy bog'lanishni kuchaytiradi, chunki u nutq prosodiyasiga o'xshab, boshqalarning his-tuyg'ularini "o'qish"ga yordam beradi.

Bolalar rivojlanishida intonatsiya muhim rol o'ynaydi. Musiqiy ohanglarni tushunish til o'rganishiga yordam beradi, chunki bola nutq prosodiyasini (savol ohangi, quvonch ohangi) musiqiy intonatsiya orqali o'zlashtiradi. "Motsart effekti" deb ataluvchi hodisa (1993-yil Frances Rauscher tadqiqoti) shuni ko'rsatadiki, Motsartning mayor intonatsiyali sonatalarini tinglash bolalarda spatial (fazoviy) aqlni vaqtincha oshirishi mumkin. Bu effekt doimiy emas, lekin musiqiy ta'limning kognitiv foydasini tasdiqlaydi.

Intonatsiyaga individual munosabat madaniy fon, shaxsiy tajriba va genetikaga bog'liq. Masalan, o'zbek maqom musiqasidagi intonatsiyalar (Shashmaqom, "Segoh"

Date: 9th December-2025

maqomi) G'arb tinglovchisiga g'amgin tuyulishi mumkin, ammo o'zbek madaniyatida u ma'naviy poklik va falsafiy chuqurlikni ifodalaydi. Bolalikdagi musiqa xotiralari (ona kuylagan beshik qo'shig'i) intonatsiyani umrbod sevimli qilishi mumkin. Genetik jihatdan, ba'zi odamlar musiqiy intonatsiyaga sezgirroq (amuziya kasalligi bo'lmaganlar), bu ularning miyasidagi auditory korteks faolligiga bog'liq.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, musiqiy intonatsiya inson ruhiyatiga ko'p o'lchamli ta'sir ko'rsatadi. Bu ta'sirning mexanizmlari quyidagilar bilan bog'liq:

Inson miyasi tovushlarni biologik signal sifatida qayta ishlaydi.

Intonatsiya nutq ohangining evolyutsion davomchisi sifatida idrok qilinadi.

Ritm va tembr inson tanasining tabiiy ritmlari bilan rezonans hosil qiladi.

Musiqa limbik tizimga — his-tuyg'ular markaziga bevosita ta'sir qiladi.

Musiqaterapiya, psixologik maslahat, ta'lim va bolalar rivojlanishida musiqiy intonatsiya juda muhim omil ekanini ko'rsatadigan dalillar yetarli. Ammo musiqiy ta'sir individual bo'lishi, temperament, yosh, madaniy tajriba va shaxsiy xotiralarga bog'liq ekanini unutmash kerak.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, musiqiy intonatsiya inson ruhiyatining "tili"dir. U miyaning emotsional markazlarini bevosita faollashtirib, his-tuyg'ularni boshqaradi, xotiralarni uyg'otadi, stressni kamaytiradi va hatto davolay oladi. Shu sababli, musiqaterapiya psixiatriya, nevrologiya va pedagogikada keng qo'llanilmoqda. Har bir insonning intonatsiyaga munosabati o'ziga xos — bu uning hayotiy tajribasi, madaniyati va biologik xususiyatlarining yig'indisidir. Shuning uchun musiqani faqat "yoqimli tovush" deb emas, balki ruhiyatning kuchli vositasi sifatida qadrlash lozim.

Musiqiy intonatsiya inson ruhiyatining shakllanishi, kayfiyatni boshqarish, stressni kamaytirish va emotsional barqarorlikni tiklashda muhim psixologik vositadir. Tadqiqot natijalari intonatsiyaning emotsional, fiziologik va terapevtik ta'siri mavjudligini ilmiy asosda tasdiqlaydi.

Maktab va bog'cha ta'limida musiqiy intonatsiya asosida tuzilgan mashg'ulotlarni kengaytirish.

Psixologik maslahat markazlarida musiqaterapiya seanslarini yo'lga qo'yish.

Stressni kamaytirish dasturlarida sokin intonatsiyalarga asoslangan audio resurslardan foydalanish.

Musiqa o'qituvchilari uchun intonatsiya psixologiyasi bo'yicha maxsus metodik qo'llanmalar yaratish.

ADABIYOTLAR:

1. Левитин Д. *This Is Your Brain on Music: The Science of a Human Obsession*. — New York: Dutton, 2006.
2. Patel A. D. *Music, Language, and the Brain*. — Oxford University Press, 2008.
3. Juslin P., Sloboda J. *Handbook of Music and Emotion: Theory, Research, Applications*. — Oxford University Press, 2010.
4. Koelsch S. *Brain and Music*. — Wiley-Blackwell, 2012.

Date: 9th December-2025

5. Thaut M. *Rhythm, Music, and the Brain: Scientific Foundations and Clinical Applications*. — Routledge, 2005.
6. Juslin P. N. *Music and Emotion: Seven Psychological Mechanisms*. — In: Review of Music Psychology, 2013.
7. Panksepp J. *Affective Neuroscience: The Foundations of Human and Animal Emotions*. — Oxford University Press, 1998.
8. Яворский Б. *Проблемы музыкального мышления*. — М.: Музыка, 1980.
9. Мазель Л. *Строение музыкальной речи*. — М.: Музыка, 1979.
10. Сохор А. *Музыкальная интонация и смысл*. — М.: Советский композитор, 1985.
11. Sloboda J. *The Musical Mind: The Cognitive Psychology of Music*. — Oxford University Press, 1985.
12. Habibi A., Damasio A. *Music, Feelings, and the Human Brain*. — Nature Reviews Neuroscience, 2018.
13. Blood A. J., Zatorre R. J. *Intensely Pleasurable Responses to Music Correlate With Brain Activity*. — Science, 2001.
14. Scherer K. *What Are Emotions? And How Can They Be Measured?* — Social Science Information, 2005.
15. Gabrielsson A. *Emotion Perceived and Emotion Felt: Same or Different?* — Psychology of Music, 2002.
16. Qodir o'g'li, M. S. (2025). MILLIY MUSIQA-XALQ MADANIYATINING MA'NAVIY KO 'ZGUSI. *JOURNAL OF INNOVATIONS IN SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL RESEARCH*, 8(10), 107-109.
17. Gaziyeu, J. J. (2021). VOCAL MUSIC OF UZBEK COMPOSERS. In *WORLD SCIENCE: PROBLEMS AND INNOVATIONS* (pp. 260-262).
18. Maxkamjanov, S. (2025). INNOVATION TEXNOLOGIYALARNING MUSIQA O 'RGATISH NATIJALARIGA TA'SIRI. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 2(4.3), 428-430.
19. Joraxanovich, G. J. (2023). Psychological Factors Of Musical Education. *JournalNX*, 9(11), 8-10.
20. Qodir o'g'li, M. S. (2025). MUSIQA SAVODXONLIGI TUSHUNCHASI. *FORMATION OF PSYCHOLOGY AND PEDAGOGY AS INTERDISCIPLINARY SCIENCES*, 3(36), 220-224.
21. Gaziyeu, J. J. R. (2024). UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MUSIQA MADANIYATI O 'QITUVCHILARINING MUSIQA MADANIYATI DARSLARIDA NOANANAVIY METODLARDAN FOYDALANISHI. *Oriental Art and Culture*, 5(3), 414-419.
22. Qodir o'g'li, M. S. (2025). INNOVATION TEXNOLOGIYALAR TUSHUNCHASI. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 3(32), 87-91.
23. Gaziyeu, J. J. (2024). NAMANGAN VILOYATI TARIXI VA MADANIYATI DAVLAT MUZEYI. *Inter education & global study*, (5 (1)), 456-465.

Date: 9th December-2025

24. Qodir o'g'li, M. S. (2024). INNOVATION TECHNOLOGIYALAR VA ULARNING MUSIQA TA'LIMIDA QO'LLANILISHI. *SCIENTIFIC ASPECTS AND TRENDS IN THE FIELD OF SCIENTIFIC RESEARCH*, 3(28), 68-71.
25. Botirkhonovich, S. B. (2025). EDUCATION OF THE SPIRITUAL AND MORAL PERSONALITY OF STUDENTS THROUGH THE STUDY OF UZBEKISTAN FOLK MUSIC AND CULTURAL HERITAGE. *Web of Scientists and Scholars: Journal of Multidisciplinary Research*, 3(2), 257-260.
26. Akhmedov, B. (2023). THE FIRST FORMATION PROCESSES OF UZBEK VOCAL PERFORMANCE. *Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования*, 2(8), 126-128.

